

כתבי עת

מצב גבולי

בעבר ידעה ישראל כיצד לנצל לטובתה את המגוון האתני שחי על גבולותיה - זו הטענה העולה מהגיליון הראשון של כתב עת חדש לענייני אסטרטגיה: "בין הקטבים - סוגיות עכשוויות באמנות המערכה" בהוצאת מרכז דדו'

בשל אכזבות רבות בספר הלבנוני והפלסטיני, אך המציאות החדשה גם יוצרת הזדמנויות שניתן לנצלן.

ניצול המצב בסוריה

במאמר "התמודדות תהליכי התכונן עם מצבים של אי-ודאות" מבקרת דנה פרייזלר-סוויירי את אופן התמודדותה של ישראל מאז שנת 2000 עם האי-יציבות בזירה הפלסטינית, בלבנון ובסוריה. כך, למשל, היא מבקרת את גישת ה"נחכה ונראה" מול התערערות ממשל אסד וגם מטילה ספק ביכולת של גורמי התכונן הישראליים להתמודד עם מורכבות המצב בסוריה. המחברת סבורה שיש לא עושה די כדי להשתנות ולשנות את המציאות המתהווה מעבר לגדרות, והיא אף מציעה רעיונות רבים איך לנצל באופן יצירתי ומערכתי את הזעזועים שמתחוללים באזורנו.

כך נוטרלו הבדואים ב-1948

שלושת המאמרים הנוספים עוסקים בדרכים שבהן התמודדה ישראל בעבר עם אתגרים בגבולותיה. מדובר בשלושה אירועים שגם כיום ניתן להפיק מהם לקחים ושיכולים לספק השראה לפעולות ישראל בהווה ובעתיד.

מחקרו של ד"ר אהד לסלוי ("התכסית האנושית") מתאר את האופן החכם שבו פעל שירות הידיעות של ההגנה (ש"י) בראשית מלחמת העצמאות מול שבטי הבדואים בצפון הנגב. המחקר מתבסס על מקורות ארכיוניים ועולה ממנו שאנשי ש"י הבינו היטב את המורכבות הפנימית של החברה הבדואית וגם את הקשרים ואת הזיקות ההיסטוריות בין השבטים השונים לבין המופתי, מצד אחד, ובינם לבין המלך עבדאללה

המציאות האזורית החדשה מתאפיינת בהתפוררות ובאובדן המשילות בעולם הערבי. לכן יש השלכות על גבולותינו

- בהתמודדות עם מאפייני המציאות החדשה, והוא גם מציע גישה מערכתית מעודכנת כדי להתמודד איתה. גישתו מתבססת על שלושה מרכיבים: קו הגנה ("גדר"), יצירת הרתעה באמצעות פעולות גמול ומבצעים חסויים. הוא מוסיף שההתמודדות, מהסוג החדש-

ישן הזה חייבת להסתייע במודיעין ששם דגש גם על ההיבטים האנתרופולוגיים, דהיינו על הכרות אינטימית מתמשכת עם שלל הקבוצות, הפלגים, העדות והמנהיגים של תושבי האזור ועם האינטרסים של כל קבוצה. הנושא הזה נזנח

מבוא

הרשימה המצומצמת מאוד של כתבי עת מקצועיים שמפיק צה"ל היא סיבה טובה לברך על הופעתו של כתב עת חדש, בוודאי כזה שנועד להתמודד עם הדילמות המרכזיות של העשייה הצבאית (ומכאן גם שמו: "בין הקטבים").

בחוברת הראשונה מתפרסמים חמישה מאמרים המכוונים למציאות האזורית החדשה: ההתפוררות ואובדן המשילות בעולם הערבי, שהשלכותיהם מגיעים אף לגבולותינו. השיח הציבורי בעידן שכונה בזמנו "האביב הערבי" עוסק ברובו באיומים ובסיכונים הכרוכים במהפכים באזור, ואילו כתבי המאמרים בחוברת, שכותרתה "סֶפֶר - עיון בהתהוות האתגר בגבולות", שמים דגש על הזדמנויות חדשות שנוצרו ועל הדרכים לנצלן.

התפוררות מדינות ערב ועליית הטרור

מאמרו של אל"ם ערן אורטל, "שובו של הפתחלנד", מספק את המטרייה המושגית שתחתיה חוסים ארבעת המחקרים הנוספים. המאמר מתאר מגובה של 30 אלף רגל את המציאות החדשה המתהווה באזור. עיקרה: התפוררות הלאומיות החילונית, המלאכותית, ששלטה באזורנו במאה ה-20 וחזרה לדפוסי ההתארגנות המסורתיים: על בסיס דת, שבט, עדה. את התוצאה אנחנו רואים מדי יום: מלחמות דמים בין כתות שונות באסלאם, יריבויות בין-עדתיות, דומיננטיות של מנהיגות מקומית ומשילות רופפת. כל אלה מקילים על ארגוני הטרור להתבסס בגבולותינו וליצור מציאות של דרום פרוע ושל צפון פרוע. טענתו המרכזית של אורטל היא שלישאל יש ניסיון עשיר - שאותו צברה מול ירדן ומול לבנון

לוחמי ג'יהאד רבים לאזור. אלה מסכנים את האוכלוסייה המקומית, את ישראל ואת ירדן, ולכן יש לשלוש הגורמים המאוימים האלה אינטרס משותף: למנוע את הפיכת החורן לבסיס ג'יהאדיסטי.

סיכום והערכה

הופעת החוברת הראשונה של "בין הקטבים" היא בשורה לקצינים חושבים-קוראים-כותבים, ויש לא מעטים כאלה בצה"ל. זו בשורה משום שחוץ מאשר כתב העת "מערכות" הוותיק והטוב אין לצה"ל כתב עת מקצועי שמעל דפיו מתבררות סוגיות אסטרטגיות ומערכתיות. בעבר היו כמה ניסיונות להוציא לאור כתבי עת כאלה - ויוזכר לטובה כתב העת של פו"ם "תבונת המעשה" - אך הם לא החזיקו מעמד. נאחל ל"מרכז דדו" שיזום ויפרסם מחקרים מעניינים ושירתום למשימה גם עבודות שמחברים חניכי הקורסים הפיקודיים הגבוהים בצה"ל. ככל שירבו הפרסומים הרי זה משובח, שכן אין כמוהם לעודד יצירתיות, להשחזר ויכוחים וליצור חיכוך אינטלקטואלי בקרב הקצונה החשובה.²

כולנו רוצים צה"ל שחושב מחוץ לקופסה, שובר פרדיגמות, ומתחבל ביצירתיות, אך לצערנו עדיין לא נמצאה הנוסחה לבניית צבא כזה: לא סיעורי מוחות ואפילו לא הקורסים בחשיבה יצירתית יכולים להפוך את הקצינים ליצירתיים. עם זאת, יש סיכוי כי העיסוק בסוגיות הנוגעות לאתגר בגבולות יפיקו ניצוצות שיציתו את החשיבה היצירתית בנוגע לדרכי הפעולה בהווה ובעתיד.³ זוהי תקווה, לא הבטחה, אבל האם יש דרך טובה יותר לחולל יצירתיות?

הערות

1. בין הקטבים - סוגיות עכשוויות באמנות המערכה, מרכז דדו לחשיבה צבאית בינתחומית, גיליון 1, פברואר 2014
2. בעז זלמנוביץ, "הפקודה לכתוב", מערכות 451, אוקטובר 2013, עמ' 82-80. <http://goo.gl/BsDeXP> ו"הפקודה לקרוא ספרים", מערכות 418, אפריל 2008, עמ' 61-58. <http://goo.gl/OEz18v>
3. אבי קובר טוען שבצה"ל שולטת תרבות של "אנטי אינטלקטואליזם", ולדבריו ישראל משלמת בדם ובדמים בגלל התרבות הזאת. ראו: "What Happened to Israeli Military Thought?", *Journal of Strategic Studies*, Volume 34, Issue 5, October 2011. ראו גם: ד"ר יגיל הנקין, "לקחי מלחמת לבנון השלישית", מערכות 453, פברואר 2014, עמ' 39-33. <http://goo.gl/pF2w9C> ובו מודגשת, בין השאר, החשיבות של לימוד ההיסטוריה הצבאית למקצוע הצבאי.

שאל ברונפלד
לשעבר המנכ"ל והיו"ר של הבורסה
לניירות ערך, מוסמך בלימודי ביטחון
מטעם אוניברסיטת תל-אביב

כולנו רוצים צה"ל שחושב מחוץ לקופסה, שובר פרדיגמות, ומתחבל ביצירתיות, אך לצערנו עדיין לא נמצאה הנוסחה לבניית צבא כזה

מייג'ור סעד חדאד (במזרח) ושל מייג'ור סאמי שידיאק (במערב).

במחקרו מתאר אל"ם ארז בהרחבה את המציאות האסטרטגית המורכבת שחוללה מלחמת האזרחים בלבנון, את האינטרסים של השחקנים העיקריים - בתוך לבנון ומחוצה לה: של סוריה, של ישראל, של ארה"ב ושל ירדן - ואת הפתרונות שהתגבשו.

דגש רב נותן אל"ם ארז לתיאור ההתרחשויות בספר הלבנוני, שיש לו השפעה רבה על הביטחון בצפון הגליל. כך מתחבר המאמר המרתק והמקצועי הזה לנושא המרכזי של החוברת.

המטרה: להנן ביחד על החורן מפני הג'יהאדיסטים

במחקרו של אל"ם מוניר עמאר, "הזדמנויות אסטרטגיות בעת התהוות אזורי ספר - סוריה כמקרה מבחן", נבחנת לעומק התכסית האנושית באזור החורן הסורי הגובל בישראל ובירדן ומוצגות ההזדמנויות האסטרטגיות שנוצרו בגבול הצפון בעקבות מלחמת האזרחים בסוריה.

המחבר פותח בסקירה מקפת של מעמד החורן במהלך ההיסטוריה של סוריה ומדגיש את אופיו האתני המיוחד של חבל הארץ הזה. לאחר מכן הוא סוקר את היחסים שרקמה התנועה הציונית עם המיעוטים באזור: הדרוזים בסוריה ובגליל והמרונים והשיעים בלבנון. בתקופה שלפני הקמת המדינה הצליחה הנהגת התנועה הציונית לבנות מערכות יחסים עם מיעוטים באזור ועם גורמים שהתנגדו למופתי ובכך להוציאם ממעגל האיבה נגד היישוב ואחר כך נגד המדינה.

במאמר מתוארים בפירוט האיומים העכשוויים הניצבים בפני תושבי החורן נוכח הגעתם של

מהצד האחר. ההבנות שגיבשו אנשי ש"י במהלך מגעים רצופים עם נכבדי השבטים איפשרו לצה"ל לנקוט מדיניות של "שוט וגזר" ושל "הפרד ומשול" שמנעו התקפות של הבדואים על היישובים היהודיים המעטים והחלשים.

בארה"ב ואצלנו עוסקים כיום רבות בסוגיית "התכסית האנושית" וב"מודיעין אנתרופולוגי", אבל ממחקרו של לסלוי עולה שאנשי ש"י יישמו את הרעיון עוד לפני שהמונחים האלה הומצאו בארה"ב ונכנסו לשיח אצלנו.

ההשפעות של התפוררות לבנון על ביטחון הגליל

לאחר מחקרו של לסלוי מובא מחקרו של אל"ם ארז מאמ"ן העוסק במעורבות ישראל בלבנון נוכח התפוררות השלטון המרכזי שם במהלך מלחמת האזרחים השנייה (1975-1976). מדובר בתקופה מאוד לא יציבה בתולדות האזור שבה ניסו הארגונים הפלסטיניים והשמאל המוסלמי המהפכני לערער את השלטון בלבנון. במקביל התגבשו הבנות בין סוריה לבין ישראל - בעזרת ירדן וארה"ב - על דרכים לבלית ההשתלטות של הפלסטינים על לבנון. ההבנות האלה באו לידי ביטוי בפלישת סוריה ללבנון, בהגדרת "הקו האדום" של ישראל שאותו אסור היה לכוחות הסוריים לעבור ובסיוע של ישראל לאוכלוסייה בדרום לבנון במסגרת מיזם שאותו מכנה אל"ם ארז "סיוע אינטגרטיבי, צבאי ואזרחי, לאוכלוסיה המקומית (בראשי תיבות: סאל"ם).

במחקר מוצגים השיקולים האסטרטגיים שהביאו את ממשלת ישראל לא להתנגד לפלישת סוריה מצד אחד, ולגבש את מדיניות הסיוע בדרום לבנון, מצד אחר. נוסף על כך מתוארים במפורט היוזמה והעשייה של הגורמים הצבאיים בפיקוד צפון שדחפו את מיזם סאל"ם: אלוף הפיקוד רפאל איתן, מפקדיהן של שתי החטיבות המרחביות ומפקד המרחב הצפוני של יחידה 504 (הנקראת כיום "עוצבת המודיעין האנושי").

בעקבות סאל"ם נוצרה רצועת הביטחון בדרום לבנון שמנעה חדירת גורמי פת"ח לאזור ושימרה את הקשרים עם הנוצרים - כל זאת ללא נוכחות צבאית ישראלית בלבנון. הביטויים הבולטים של סאל"ם היו "הגדר הטובה" במטולה והתייצבות הגזרות הצבאיות בשליטתם של